

Kontextualitás és igehirdetés

Az igehirdetés témaköre a (történelmi) protestáns egyházakban szinte kimeríthetetlen, és így örök témának tűnik. Mondhatnám úgy is: mindenki ért hozzá. Minden kor a hozzá kapcsolódó szellemi háttérrel (legyen az filozófiai, ideológiai vagy teológiai) megalkot egy homiletikai értelmezést. Azaz: igyekszik meggyőzni a kortársakat arról, hogy az adott kor emberének miként kell prédikálni, hogy ő azt értse és befogadja. Ezt nyomon követhetjük a mögöttünk lévő században is, amit az igehirdetés területén (meg)érintettek közül néhányan még bizonyára fel is tudnak idézni.

A teológiai alpműveltséggel rendelkező hallgató/befogadó meg tudja magyarázni: mikor melyik igehirdetésre vonatkozó szellemi/teológiai áramlat fogta meg. Nyilván, számolnunk kell azal is, hogy egy igehirdető pár évtizedes igehirdetői szolgálata alatt maga is változhat, kipróbálhatja és megvalósíthatja a különböző és újabb homiletikai irányzatok elképzeléseit, ideális esetben arra törekedve, hogy megtalálja ezekben önmagát az igei mondanivaló hiteles továbbadásához. Üdvözlendő, ha motivált teológusok, igehirdetők keresik a saját egyéni útjaikat, a megismert homiletikai irányzatokból azokat az elemeket választva ki, amelyek habitusuknak leginkább megfelelő, ha bátrak a kísérletezésben, ha képesek kiszűrni azt, ami legjobban illik a gyülekezethez, amelyben ígét hirdetnek.

Ebben a homiletikai hullámverésben (motiváció-áradatban) szeretne egy szerény színt jelenteni a kontextualitás fogalmának értelmezése az igehirdetés összefüggésében.

Magyar nyelvterületen a *kontextuális teológia* – bár az elmúlt fél évszázadban jelent meg – nem kapott különösebben nagy teret, s csak kísérletek történtek ennek beágyazására a magyar nyelvű teológiai gondolkodásba.² Ez alatt többnyi-

¹ KOCSEV Miklós (1953–) református teológus, habilitált egyetemi tanár. 2014 óta a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kara Gyakorlati Teológia Tanszékének tanszékvezető professzora. A Károli Gáspár Református Egyetem keretében működő Gyökössy Lelkigondozói és Szupervizori Intézetnek megalakulásától kezdve főmunkatársa. 2010 óta az unitárius lelkészek szupervizációs tevékenységét vezeti.

² Vö. REUSS András, „Kontextuális teológia kell”, *Lelkipásztor* 72, 12. sz. (1997): 446–448. Hozzáférés: 2018. 07. 12., http://medit.lutheran.hu/files/1997_reuss_andras_

re az egészen sajátos, a mai magyarországi teológiai gondolkodás számára szokatlan teológiai alapvetést értik többen: a felszabadításteológia, őslakos-teológia, feminista teológia, ökológia teológia vagy a vallási pluralizmus teológiája keretében tűnt fel.

Jelen dolgozat a (pszicho)terápia hozadékainak igehirdetésbe való beépítésének lehetőségeit járja körül. Nem egy keresztény teológiai háttérből fakadó sajátos választási lehetőség a most bejárandó út, hanem egy tapasztalati alapú terápiás vonal impulzusait próbáljuk összekapcsolni a bibliai üzenettel az elméleti homiletikai alkotói tér gazdagítása érdekében. Természetesen nincsenek örökérvényű megoldások a homiletikai elméletalkotás terén. Ezért a bemutatandó irány nem több, mint egy árnyalat a sokszínű és nagyon összetett igehirdetői szakmaiság palettáján. Bizonyára van és lesz, aki nem tud mit kezdeni ezzel, míg mások számára egy saját szín és kiindulási pont lehet.

Rövid fogalmi tisztázás

Ahhoz, hogy a terápiás tapasztalatokból merítő igehirdetést felvezethessük, egy teológiai társtudomány felé kell tekintenünk, a pszichológia és sajátos területe, a kontextuális terápia irányában. A kontextuális terápia megalkotója Böszörményi-Nagy Iván.³ Ő fogalmazta meg azt a négy dimenziót, amelyek életünket meghatározzák: a tények, a pszichológiai adottságok, az interakciós folyamatok és a relacionális etika.⁴

A negyedik dimenzióval a terápiás folyamatokban nem igazán szoktak foglalkozni, ez Böszörményi-Nagy újítása, ez az a vonatkozás, amelynek homiletikai viszonylatban is eredményei lehetnek.

kontextualis_teologia.pdf; François HOUTART, „A felszabadítási teológia jelenlegi helyzete Latin-Amerikában”, ford. BARNA Anett, *Eszmélet* 23,90 (2011. nyár): 63–73. Hozzáférés: 2018. 07. 14., http://epa.oszk.hu/01700/01739/00075/pdf/EPA01739_eszmelet_90_2011_063-073.pdf; KRÁNITZ Mihály, „Teológiai irányzatok az Egyházban”, *Teológia – Hitstudományi Folyóirat* 49, 1–2 sz. (2015): 41–50. Hozzáférés: 2018. 08. 02., https://library.hungaricana.hu/hu/view/PazmanyHTK_Teologia_2015/?pg=47&layout=s

³ BÖSZÖRMÉNYI-NAGY Iván (1920–2007) szakmai területe: neurológia, filozófia, pszichiátria, pszichoterápia, családterápia. Munkássága zömmel angol nyelven jelent meg. Magyarul olvasható írásai: BÖSZÖRMÉNYI-NAGY Iván, *Kapcsolatok kiegyensúlyozásának dialógusa* (Budapest: Coincidencia, 2001); BÖSZÖRMÉNYI-NAGY Iván, *Láthatatlan lojalítások* (Budapest: Animula, 2018).

⁴ Vö. Hanneke MEULINK-KOR, Aat VAN RHIJN, *A Harmadik – akivel nem számoltak* (Kolozsvár: Exit Kiadó, 2009), 9.

Tartalmi áttekintés

A kontextuális terápia megalapítója tudatosan kerülte munkáiban a vallási fogalmakat, ezért joggal vetődhet fel a kérdés: milyen kapcsolatban van mindez a teológiával. A homiletika, az igehirdetés és az exegézis azonban meríthet belőle, mivel segítséget nyújthat a textusértelmezésben. Az alábbiakban van Doorn holland teológus meglátásait ismertetjük, aki alkalmazta a módszert.⁵

1. Mindenek feletti szempont az ige abszolút tekintélye. Barth és utókor követői, így pl. az Amsterdamse School ennek szellemében tevékenykedtek: a jelenkor emberéhez úgy kell szólni, hogy ne hamisítsuk meg az igét, annak történeti vagy próféta tényeit. A Biblia egyetlen szava, egyetlen sora vagy témája sem független a szerző és környezete korabeli helyzetétől, tényeitől.

2. Igyekezzünk feltárni a bibliai történetek hőseinek lelkiállapotát, igyekezzünk kikövetkeztetni ezt a bibliai szövegből. (Például hogy mivé lettek Zákheus kapcsolatai a Jézussal való találkozás után, arról nem sokat tudunk, de a pszichikai állapotáról, hogy miként dolgozta fel a tényeket egy adott helyzetben, alkothatunk képet. A tékozló fiú pszichikai állapota részben ott húzódik a történet leírásában.)

3. Összpontosítsunk arra, hogy milyen kommunikációs, *interakciós folyamatok* zajlanak le a bibliai történetek szereplői között, még abban az esetben is, ha erre vonatkozóan nem tartalmaz leírást a szöveg.

4. A választott textusban mutassunk rá arra is, hogy a szereplők hogyan változnak meg az interakciók hatására.

Böszörményi-Nagy Iván fogalmi rendszere a bibliai történetek összefüggésében

Böszörményi kontextuális terápiájának vannak *sajátos fogalmi*, amelyek alkalmazhatók és érvényesíthetők egy-egy igeszakasz értelmezése kapcsán is.

Minden esetben el szoktam mondani, hogy fogalmi rendszere egy olyan apától (aki törvényszéki bíró volt) és anyától (aki a közgazdász/könyvelés világában élt) származtatható, amelyek szerintem nyomot hagytak a gondolkodásában. Az alábbi fogalmakban is, amelyek elsősorban a Böszörményi-Nagy által felállított negyedik dimenzióba illeszthetők be, felfedezhető a családi örökség.

⁵ N. VAN DOORN, „Zegen mij met geduld. Contextuele exegese”, in *Uit betrouwbare bronnen. De pastorale praktijk vanuit contextuele optiek*, ed. Marianne THANS (Zoetermeer: Meinema, 2007), 113 kv.

Amennyiben a gyakorlati teológia innovatív, a lelkésznek be kell fektessen az igehirdetésbe is úgy, hogy a textusértelmezés kapcsán tanul más tudományterületekből is. Böszörményi-Nagy fogalomrendszerében fontos helye van olyan fogalmaknak, mint:

- bizalom
- igazságosság
- lojalitás (pl. Dávid király Absolont fiaként siratja el, pedig életére tört)
- többirányú elköteleződés (pl. a nagy parancsolat két fókuszja)
- szerzett érdemek
- destruktív jogosultság (pl. Nábót szőlőjének ismert történetében a szőlősgazda életével fizet azért, mert nem mond le tulajdonjogáról)
- az adás és elfogadás egyensúlya (pl. Jézus elfogadja azt, hogy a bűnös asszony megkenje)
- a belső esküdtszék és a nemzetközi, láthatatlan esküdtszék (pl. a hamis bíró példájaában a bíró alakja kidomborítja Isten igazságosságát)
- felelősség (Ábrahám és Lót figyelembe veszik egymás érdekeit, amikor a pásztoraik összevesznek a legelőn és a vízen, ezért elválnak útjaik)
- az elkövetett bűn (Ádám és Éva)
- megbocsátás (József és testvérei)

A kontextuális teológia általában, illetve a kontextuális terápiából vett megközelítés arra ösztönözhet bennünket, hogy a textust ne értelmezzük csak a saját kontextusunk, korunk szerint. Ha hallani akarjuk egy adott korabeli kontextus hangját, akkor ebben segít bennünket az exegézis, a hermeneutika, az empátia, a pszichológia.⁶ A beszéd megalkotása közben a lelkész önmagára is kell alkalmazza a textust, önmagát is folyamatosan kérdeznie kell: Milyen tényekkel szembeülhet az ige üzenete alapján a saját életét illetően? Milyen interakciókat váltanak ki ezek benne? Ítélet vagy irgalom lesz-e belőle? Milyen relacionális etikai következményeket vár Istennel, az emberekkel való viszonyát illetően? Ezen a dimenzióon belül sokat segítenek Böszörményi-Nagy fogalmai: hűség, igazságosság, gondoskodás, felelősség, megbízhatóság stb.

Az utóbbi gondolatsorból már látszik, hogy homiletikai szempontból a relacionális etika egyik alpontja az etikai képzelőerő. Kiemelhetnénk más is, de itt ennek hangsúlyos és fontos helye van.

Valahol *A kis herceg*ben olvashatjuk az ismert részletet a megszelídítésről: a róka szerint – ez olyasmi, amit nagyon is elfelejtettek, azt jelenti: kapcsolatokat teremteni.

⁶ Wilhelm GRÄB, *Predigtlehre: Überreligiöse Rede* (Göttingen: V&R, 2013).

Böszörményi-Nagy számára is alapvetően fontos az etikai képzelőerő, mivel ez a kulcsa a másokkal való kapcsolat megteremtésének az által, amit olvasok és megértünk (megélünk).

A fantázia és kreativitás elengedhetetlen az igehirdetésre való készülésben, tudnunk kell összekapcsolni dolgokat, történéseket és fogalmakat. Hiszen a bibliai történetekben a kapcsolatokról van szó: emberek, Isten, a teremtett világ hogyan és miért kapcsolódik, hogy élnek a kialakult szövetséggel.

A jézusi példázatok kitűnő példái lehetnek az etikai képzelőerőnek – amiben gyakorta maguk a tanítványok is lemaradnak, hiszen magyarázatot kérnek, mert nem értik Jézust. Egy apró történet egy hosszú történeté válhat.⁷ Ebben a meghosszabbított történetben megjelenik a moratórium, amit Böszörményi-Nagy szívesen használ a relacionális etika kapcsán. Lehet, hogy éppen a tartozás és ítélet összefüggésében üzen sokkal többet az adott bibliai történet a maga reményt hordozó dimenziója által, mint elsőre gondolhattuk, hiszen benne van: egyelőre nem lépünk akcióba.

Kezdetben volt a kapcsolat – összegzik gyakran a Biblia első sorait. Böszörményi alap-kiindulópontja terápiás munkájában a kapcsolatok rendezése. Ebben segíthet az ige bennünket úgy is, hogy újra tanuljuk értelmezni és érteni az élet számtalan összefüggésében a megromlott kapcsolatok vagy a jó kapcsolatok tényeit; a kapcsolatban résztvevő felek szempontjait.

Összegzés

A kontextuális teológia nagyon tág, sokszor kritikus, de egyben kritikával fogadott szemléletbeli különbséget hozott a textus-értelmezést illetően. Ennek hátterében egy adott állapot, egy közösség valós helyzete állt.

A Böszörményi Nagy Iván nevével jelzett terápiás út és elmélet pedig mintegy kibővíti a kontextuális teológiát, mivel egy elmélet adta megközelítési szempontrendszer alapján értelmezi az igét. Úgy gondolom, ettől az irányzattól kardinális felfedezéseket nem kell várnunk, de abban segíthet, hogy újabb értelmezési szempontokkal gazdagodjunk.

A relacionális etika a hallgató számára is könnyen érthető, követhető, kézzelfogható terület. A hallgató el tudja dönteni, hogy a hallott igei üzenet milyen irányban motiválja, miben segíti a kapcsolatait illetően. Ezek a kapcsolatok lehetnek horizontális és vertikális irányúak is, és mindegyik típusnál a hallgató is fáradozhat a kapcsolatai gyógyításán, a tények elfogadásán.

⁷ Henri J. M. NOUWEN, *A tékozló fiú hazatérése* (Budapest: Ursus Libris, 2001).

A tények magukba foglalnak bizonyos feldolgozási szintet és interakciós folyamatokat. Ez utóbbiakra viszont már visszahathat a hallgató személyes kapcsolatait érintő erkölcsi következtetése.

Pár éve foglalkozott egyik (holland) protestáns egyház azzal, hogy mitől jó egy igehirdetés.⁸ Válaszaikban megfogalmazódik, hogy legyen biblikus, kontextuális, transzformatív, dialógust segítő. Böszörményi-Nagy elméleti útja ehhez a megközelítéshez kínál fogódzókat. A kontextuális pasztoráció is arra alapoz, hogy a kapcsolati szintek minősége megváltozik annak transzformatív lehetősége szerint, ami dialógust (is) kezdeményez(het). Azon igyekszik, hogy a bizalmi szintet megerősítse, így igazságos kapcsolat valósulhat meg. Mi ez, ha nem az Isten-ember kapcsolatának örök transzformálása és dialógusa?

Egy jó igehirdetés megváltoztat(hat)ja a hallgatót, dialógusra készítheti őt a tényekkel, a bibliai szöveggel, és ebből fakadóan a valós élettel egy jobb és rendezettebb holnapért.

⁸ A felmérésről lásd bővebben: https://www.protestantsekerk.nl/zoekresultaten?search_basic_query=5aeffd5f3e71e&q=Over+de+preek&search_basic_page=2. Letöltve: 2018. július 12.